
Johan Fornäs

Medierad kultur: Några gränsfrågor

UNDER SENARE ÅR har en våg av intresse riktats mot att utveckla nya historiska och teoretiska perspektiv på mediekulturen. Studier av nya medier, kulturhistorisk forskning och diskursanalys har flutit samman och inte minst i Sverige bildat grogrund för en omfattande ”kulturhistorisk medieforskning”. Det har växt fram en rad originella studier av tidigare förbisedda medieringsformer, vilket fruktbart vidgar och berikar fältet för medieforskningen, långt utöver de journalistiska institutionernas former för masskommunikation – pressen och etermedierna. De nya mediematerialen behandlas också med vässade teoretiska verktyg som genomlyser centrala grundbegrepp som länge använts utan eftertanke, inklusive själva mediebegreppet.

Varje nyhet har sina föregångare. Mediebegreppets grundvalar och utsträckning var exempelvis även på tapeten när en krets runt Ulf Hannerz mot slutet av 1980-talet i bland annat antologin *Medier och kulturer* (1990) prövade tanken på medierna som kulturens särskilda teknologi, med tankar från Marshall McLuhan i bakgrunden.¹ I slutet av 1990-talet fördes andra grundvalsdiskussioner i Jostein Gripsruds nordiska nätverk ”Kulturell oordning”. Där förde kultur- och medieforskare samman kultursociologi och estetisk teori för att granska hur olika kulturella gränser och ordningssystem höll på att problematiseras (kulturell/politisk offentlighet, höga/låga genrer, egna/främmande uttryck).²

När mediebegreppet nu åter omprövas är det denna gång varken antropologiska eller kultursociologiska aspekter som framhävs utan de kulturhistoriska, med tankar från Foucault, Kittler och teorier om de så kallade ”nya” medierna som centrala riktninggivare.³ I Sverige tycks engagemanget hittills vara störst i fyra läger: (1) bland *estetiska ämnen* som litteratur- men även konst- och musikvetenskap; (2) hos olika typer av *historiker*; (3) bland *etnologer*; samt (4) inom *medie- och kommunikationsvetenskapen* men även bland mer tekniskt orienterade studier av nya medier.⁴ Den här gången är viljan att formera ett nytt vetenskapligt fält än starkare än vid tidigare tillfällen då mediekultur stått på dagordningen, vilket gett upphov till en underliggande, nästan magiskt dold agenda och förmedlar vibrationer av en målinriktad framåtrörelse, där varje enskild studie blir del av ett kollektivt program. Fältet existerar visserligen knappast än, i vart fall inte i Bourdieus mening, då det saknas både institutionellt erkända positioner att kämpa om och tydligt motriktade poler som spänner upp dess inre rum. Men redan viljan att etablera ett fält kan genom blotta energin i ansatsen ge produktiva resultat, oavsett om det lyckas. I nybyggarfaser brukar pionjärer dra upp skiljelinjer bakåt och mot andra fält – avståndstaganden som i efterhand kan visa sig överdrivna. Om de cementeras blir de till improduktiva och hämmande tabun mot befruktande korsningar mellan det egna paradigmet och sådant som funnits förut på andra håll. Men just när något nytt ska utkristalliseras kan gränserna tillfälligt fylla en konstruktiv funktion för att ladda upp det egna teoriformerandet med det originella banbrytandets gnista.

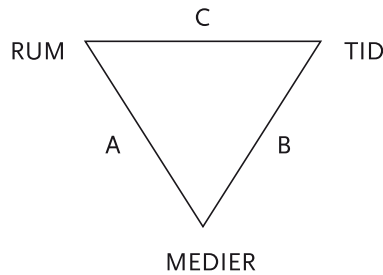
Jag ska här utifrån några av detta embryonala fälts grundfrågor bidra med kritiska problematiseringar för att inspirera till att skärpa analysverktygen.⁵ Jag tar upp fyra sådana moment, som betonar var sin central tematik i polemik mot var sin strömning av traditionell forskning: mediernas historisering, ett vidgat mediebegrepp, estetiska disciplinränser och kulturens materialitet. För varje moment anges kort dels det jag ser som den avgörande huvudpoängen i den nya riktningen, dels något memento i form av en reflektion över begränsningar som behöver övervinnas för att till fullo kunna ta tillvara potentialerna i det mediekulturella ny-tänkandet.

Historiseringens rumtid

Något som ofta framhålls som centralt i den nyare diskussionen är att man vill teckna mediernas kultur*historia*, alltså i Foucaults anda anlägga ett historiskt, arkeologiskt eller genealogiskt perspektiv på medievärlden. Udden vänds därvid främst mot den historieblint samtidsfokuserade cyberkulturlitteratur som teknologifetischistiskt antytt att internet gjort alla äldre medieformer överspelade, i såväl vardagslivet som forskningen.⁶ Tid och rum är centrala erfarenhetsdimensioner i människornas och samhällenas historia. Det gäller inte minst för mediala och kulturella fenomen, som alltid är temporalt och spatialt situerade men samtidigt på signifikativa sätt bidrar till att formera tiden och rummet.⁷ Paul Ricoeur har tematiserat tidens och rummets sammanflätade medieringar: temporalitetens och spatialitetens parallellt löpande och olösligt sammanlänkade dubbla dialektik, där beboendets akt ("the act of inhabiting") förbinder geografiska platser med historiska datum. Å ena sidan skapas det geografiska rummets kulturella lokaliseringsspraktiker och byggnadsverk i skärningspunkten mellan det abstrakta geometriska rummets system av länkade noder med den konkreta och individuellt levda rumslighetens partikulära platser, och bildar i sin tur materiella inskriptioner som förmedlande länkar samman dessa poler. Å andra sidan medierar den historiska tidens kulturella dateringspraktiker av kalendrar och tidsligt berättande mellan den abstrakta kosmiska tidens system av länkade punkter med den konkreta och individuellt levda tidslighetens partikulära ögonblick. Detta är inte bara en parallellism mellan två skilda dialektiker utan en inbördes oupplöslig process där tid och rum kulturaliseras samtidigt, genom samma mänskliga meningsskapande praktiker, för vilka kommunikationsmedier spelar en helt avgörande roll.⁸ I bägge dimensionerna medierar den sociokulturella nivån av meningsskapandets intersubjektiva praktiker mellan det abstrakt-universella-objektiva (kosmisk tid och geometriskt rum) och det konkret-individuella-subjektiva (levd tid och levtt rum).

Medierad kultur handlar mot denna bakgrund inte bara om att studera medietekniker eller medieinstitutioner utan om att i en vidare mening förstå kulturens många olika former och nivåer av medieringar: mellan människor, över rum och över tid. Dessa medieringar är i viss mening primära: det är de som skapar samhälle och kultur, och för mig sätter kulturstudier med nödvändighet just mediering i centrum.⁹

Som kulturens särskilda teknologier ägnar sig medier åt att bevara och lagra över tid och förflytta och sprida över rum. Det borde från första början ha inbjudit till nära relationer mellan medieforskning, historia och kulturgeografi i skilda former. Ändå har det utvecklats en olycklig klyfta mellan alla tre hörnen i triangeln tid-rum-medier. Låt mig i tur och ordning beröra varje triangelsida för sig.

A. Relationen mellan *rum och medier* var huvudtemat på den internationella konferensen "Cities and Media" i Vadstena i oktober 2006, genom en mångsidig belysning av de intrikata sammanflätningarna mellan städerna som noder i det geografiska rummet och medierna som noder i det kulturella rummet.¹⁰ Ett växande intresse bland kulturgeografer för rummets medieringar och bland medieforskare för mediebrukens spatiala situering har öppnat för en ökad trafik mellan dessa två tidigare inbördes isolerade forskningstraditioner, med contextualiserande kulturstudier och globaliseringsdiskussioner som viktiga brobyggare.¹¹

B. Relationen mellan *tid och medier* står i fokus för den här aktuella konferensen och denna antologi. De bägge Vadstenakonferenserna kompletterar därför varandra på ett givande sätt. Tillsammans öppnar de för en fördjupande medieteori som kopplar ihop kulturstudier, historieperspektiv och medieforskning. Det är en vital och välkommen öppning som bidrar till historiseringen av medie- och samhällsanalyserna. Medieforskningen har behandlat historien styvmoderligt (förutom i presshistorien där den teoretiska reflexiviteten i gengäld varit svag). Men samtidigt får inte betoningen av det historiska isolera det förflutna från samtiden. Om temporaliseringen tänks i termer av historisering och ställs mot samtidsfixering finns alltid risken att man vidgar den klyfta mellan historia och nutid som strukturerar mycket av kulturforskningen men som behöver dekonstrueras. Om mediehistoria tolkas i traditionella historikertermer och av metodskäl undviker nutidens och de

senaste decenniernas skeenden avskär man sig helt i onödan från viktiga andra bidrag till förståelsen av kommunikationsprocessernas dynamik.

C. Det pekar mot den tredje sidan i triangeln: *tid och rum*. Doreen Massey har i sin bok *For space* kritiserat den tendens att ensidigt polarisera tid som dynamisk föränderlighet mot rum som låsande ramar, och som hon återfinner bland annat hos Michel de Certeau.¹² Den nya medieteoretiska vändningen borde inte behöva skruva fast sig i en sådan polarisering utan istället föra samman tidens och rummets koordinater och samtidigt koppla historiska till samtida studier, som också kan engagera samhällsvetare och den vitala strömningen av medie-etnografisk forskning. En traditionellt bakåtblickande tolkning av vad historia innebär riskerar att i onödan alienera samhällsvetare och på ett olyckligt sätt isolera det förflutna från nutiden.

I ett större kollektivt och tvärvetenskapligt forskningsprojekt fick jag med ett femtontal kollegor nyligen utpröva ett annat förhållningssätt. ”Passageprojektet” inspirerades av Walter Benjamins ”Passagearbete” till att låta historiska och nutidsetnografiska analyser växelverka.¹³ Det blev där tydligt hur stort avståndet ofta brukar vara mellan den historiska och den etnografiska (etnologiska, socialantropologiska och sociologiska) forskningen, och samtidigt hur fruktbart det kan vara att korsa denna klyfta. Den typen av studier borde inte vara så unika som de är. Jag drar mig därför en smula för att använda just ”mediehistoria” som huvudparadigm – om inte denna historia också får inkludera nuet. Poängen med historiseringen måste här vara att uppmärksamma temporala förlopp, inte att lägga huvudvikten vid det förgångna. Det vore synd om mediehistoria reducerar historia till något förflutet och därmed skils från exempelvis medieetnografien. Med sina associationer till historiedisciplinernas vana att begränsa sig till det sedan länge förflutna skaver begreppet ”mediehistoria” lite mot ambitionen att inte minst undersöka förändringsprocesser som pågår här och nu. Historiebruksforskning och historiskt reflekterad medieetnografi inbjuder i stället till överbryggningar som öppnar vägar framåt mot en mer allmänt tidsrums-medveten mediekulturforskning.

Mediebegreppets vidgning

En andra huvudtendens i den nyare medieteoretiska kulturforskningen tar fasta på hur det intermediala utbytet mellan olika medieformer

problematiserar den traditionella mediehistoria som lägger fokus på enskilda etablerade massmediers tekniska och institutionella historia. Här står närmast den traditionella medie- och kommunikationsvetenskapen i skottgluggen, och det återigen med rätta.¹⁴ Det är nyttigt för medievetenskapen att konfronteras med sina lakuner och tvingas att på nytt arbeta igenom sina grundbegrepp som just medier, kommunikation och kultur.

Att vidga mediebegreppet och pröva det på bredare fenomen kan öppna ögonen för aspekter på kommunikation som annars lätt förbises. Exempelvis kan man ur olika vinklar analysera europengarna som ett slags massmedier som säger mycket om hur nationella och transnationella identiteter formeras.¹⁵ Pengar är ju medier både för ekonomiska transaktioner och för att kommunicera symboliska representationer av kollektiva identiteter. Just eurosedlarna och mynten avbildar sällan medier i snäv mening, men sedlarnas huvudmotiv är broar, fönster och dörrar, skildrade som väldigt stadiga och fasta byggnadsverk för rörlig och öppen kommunikation, vilket förmedlar en europeisk självförståelse i tidstypisk ”kommunikativistisk” anda. Märkligt nog har knappast någon medie- eller ens kulturforskare ägnat pengar, frimärken eller andra sådana vitt spridda ”mikromedier” någon seriös uppmärksamhet, så visst behöver ärvda gränsdragningar för mediebegreppet överskridas!

Att betrakta en rad företeelser ”som medier” öppnar ögonen för vanligtvis förbisedda interferenser. Ändå tror jag inte att det är produktivt att helt upplösa mediebegreppet. Det finns nu många spännande studier som läser museer, utställningar, hem, modekläder eller snart sagt vilka platser eller ting som helst ”som” medier. Visst kan man (delvis med McLuhan) säga att snart sagt vad som helst kan tolkas som meningsbärande uttryck som alltså medierar betydelser mellan människor, över tid och rum. Men vad är vunnet med att i strid med vardagspraxis använda termen ”medier” för allt som människor ger mening?

Det förefaller viktigt att inte bara bejaka mediernas expansiva och gränsöverskridande potentialer utan också erkänna och undersöka hur gränser historiskt skapas och görs verksamma. Det gäller såväl gränserna mellan olika mediekretsar som avgränsningar av vilka ting och praktiker som alls betraktas som medier respektive mediebruk. Sådana kategoriseringar utvecklas och får giltighet i produktio-

nens, distributionens, regleringens och brukets praktiker, som inte utan skäl gör åtskillnad mellan institutionellt och teknologiskt konstituerade kommunikationsmedier i snävare mening (innefattande såväl journalistikens massmedier som andra artefakter vars primära syfte och bruksform är att kommunicera mening över tid och rum) och texter och symboliska uttryck i en mycket vidare betydelse (allt som människor förmår dra in i meningsproduktionens spiraler). Man kan tala om ett slags dialektik mellan å ena sidan *separerande* och å andra sidan hopknytande eller *konvergerande* praktiker.¹⁶ Jag betvivlar att det finns några hållbara ”objektiva” definitioner av vare sig medier som helhet eller enskilda medietyper, men däremot görs hela tiden sådana definitionsförsök som argument för att logiskt underbygga de indelningar som växt fram historiskt mellan olika genrer, medieföretag och användningssammanhang. De notoriska läckagen mellan dem gör varje logik missvisande. Ändå är mediekategorierna såsom historiska och sociala konstruktioner i högsta grad verksamma, som ett slags *real-abstraktioner*, och det är viktigt att inte bara söka upplösa gränserna utan se gränsernas sociomateriella verkningar i såväl medieproduktion som tolkningsarbete.¹⁷

Detsamma kan för övrigt sägas om kulturbegreppet, som inte heller låter sig avgränsas strikt men där det samtidigt är problematiskt att låta det flyta helt fritt. I sin sista bok, *Culture*, gav Raymond Williams upp sin tidigare lanserade och vida spridda definition av kultur som ”a whole way of life”, eftersom detta antropologiska kulturbegrepp inte lät sig appliceras på komplexa samhällen där polariteten natur/kultur inte längre räcker till utan kulturen inbäddas i en hel rad aktiviteter och institutioner.¹⁸ Han anslöt sig istället till den mer hermeneutisk-semiotiska synen på kultur som meningsskapande process (utvecklad av bland andra Paul Ricoeur, Clifford Geertz och Stuart Hall). Talar man om kulturella perspektiv är det just textuellt meningsskapande som står i fokus, snarare än människors sociala livsformer i allmänhet. Visst är kulturbegreppet i praktiken betydligt vidare än enbart konstarterna och populärkulturen, men det har föga analytisk kraft att identifiera det med allt mänskligt.

Medie- och kulturbegreppen är historiskt föränderliga sociala konstruktioner, men även mänskliga och samhällseliga konstruktioner existerar och har verksam kraft genom de indelande praktiker i vilka de samtidigt både brukas och bestäms. Att det finns goda skäl att reflexivt

begrunda de processer som bestämmer dessa begrepps omfång gör det inte önskvärt att låta dem svälla över alla gränser. I bägge fallen finns det tvärtom poänger med att hellre söka sig till andra begrepp om man vill beteckna något annat och betydligt mer omfattande än de normalt motsvarar. Vad gäller mediebegreppet kan exempelvis ”språk”, ”tecken” eller ”symboler” med fördel få stå för meningsskapandets allmänna redskap, medan man med ”medier” vanligen förstår en variabel men ändå någorlunda avgränsad uppsättning av sådana redskap som fått en specifik social – teknologisk och institutionell – organisering.

Intermedialitetens multimodalitet

En tredje argumentationslinje riktar sig mot disciplingränserna mellan humanioras estetiska ämnen, i det att intermedialitetens komplexa flöden och varje uttrycksforms egen multimodalitet gör litteratur-, film-, konst- och musikvetenskapernas inbördes gränser dysfunktionella. Här kan något liknande sägas som för föregående punkt, i det att det som gäller mediebegreppets yttergränser också gäller de interna gränserna mellan olika medieformer. Förvisso är även dessa historiskt och socialt konstruerade, och kan aldrig återföras på entydiga skillnader i kommunikationsformer. Ändå delar människor (i vardagligt mediebruk) och sociala institutioner (från lagstiftning till marknad) ständigt in sina kommunikativa verktyg i olika kategorier, och det finns åter skäl att uppmärksamma hur dessa mediekretsar konstrueras, och i viss mån respektera dem såsom verksamma sociala konstruktioner.

Den starkaste impulsen till estetiska överskridanden har på senare år kommit från den riktning för visuella kulturstudier som hävdar visualitetens och bildernas expansiva roll i det senmoderna samhället, och samtidigt gentemot litterärt orienterade traditioner av texttolkning argumenterat för att ägna materialiteten och sinnena större intresse. Detta har utan tvekan stimulerat framväxten av en rad mycket viktiga och lärorika studier. Men även här finns en risk att hamna i andra blindheter – eller hellre dövheter. Att knyta materialiteten till just det visuella förefaller nämligen som en missvisande kortslutning, som lätt kan leda till att reproducera en västerländsk visuell hegemoni som orättvist förpassar musik och annan ljudkommunikation, för att inte tala om andra sinnens symbolformer, till en negligerad marginal eller kanske som kommunikationens omedvetna eller bortträngda Andra,

som tillskrivs egenskaper som ordens och bildernas motsats, lika felaktigt som den rasmässiga svart-vita dikotomiseringen eller den genusordning som försöker konstituera kvinnligheten som manlighetens Andra. Samverkan mellan estetiska discipliner behöver bättre förstå musikens och andra materiella sinnligheter än ögonens. Det måste gå att undvika de förrådiska glidningar och projektioner där ”visuell kultur” ogenomtänkt får stå för en motsägelsefull uppsättning av föreställningar, från bilder och synsinnet till icke-verbalitet eller materialitet i allmänhet, vilket ger en problematisk förståelse av hela kommunikationsspektrumet. Följande figur ger bara en grov uppskattning av komplexiteten i relationerna mellan de i mediastudierna vanligast förekommande uttrycksmodaliteterna; bilden blir än mer komplicerad om andra sinnen också inkluderas.¹⁹

Symbolformer	<i>Visuellt</i>	<i>Auditivt</i>
<i>Verbalt</i>	Skrift	Tal
<i>Ickeverbalt</i>	Bilder	Musik

Dialektiken mellan material och mening finns lika mycket i alla symbolformer, och har ingen privilegierad ställning i vare sig verbala, ickeverbala, visuella eller auditiva uttryck, även om deras precisa utformning skiljer sig åt mellan dem. I själva verket kan denna dialektik utvecklas till att omfatta fyra olika led: materialitet (till exempel talets fonetik eller bildernas grafiska textur), formrelationer (syntax), mening (semantik, referentialitet) och användning (pragmatik). Människor utvecklar alla dessa fyra i alla sina uttrycksformer, om än på skilda sätt och i varierande proportioner. Symbolformerna är inte varandras polära motsatser, trots att en del filosofer konstruerar sådana dikotomier, genom att exempelvis framställa musik och skrift som ömsevis uteslutande antiteser. Endast en romantisk logocentrism inbillar sig att musiken skulle sakna meningsnivån och vara ett rent sinnligt formspel, eller att skrift (eller tal) omvänt skulle vara ren semantik där materialiteten neutraliserats.

Vissa argument för den visuella kulturens särart tenderar att blanda samman dessa olika dimensioner och glida förvirrande mellan dem. Ibland ställs bilder i opposition mot det verbala, som om bilder och ord uteslöt varandra. Ändå är ju också skriften ett visuellt uttryck. Andra gånger ställs bilder mot det auditiva, när de grafiska spårens dis-

tanserande tingslighet ställs mot de talade ordens illusoriska närvaro-metafysik. Då glömmar man lätt att musiken är precis lika sinnligt materiell. Åter andra gånger ställs bilder mot det semantiska i allmänhet, trots att bilder har sin egen meningsnivå samtidigt som även ord (såväl skrivna som talade) har en oreducerbar materialitet.

Materialitetens mening

Detta leder i sin tur över till en fjärde gränsdragning, nämligen viljan att ta ett steg från representation till materialitet, alltså att överge sökandet efter betydelser för att istället kartlägga de sinnliga texturerna i sin omedelbarhet. Den ambitionen skriver in sig i en hel rad av antihermeneutiska argument som i Foucaults och Kittlers anda velat komma bort från tolkning av mening och sökt något annat i tingens materiella effekter och representerandets sociala praktiker. Det är verkligen en styrka i denna nya forskning att man uppmärksammar medierande material och medierandets materiella handgrepp: att sensitivisera sig för det släta och räfflade i allt från bikiniatoller till hifi-anläggningar. Det finns en stor sinnlig glädje i att "läsa" förut osedda artefakter och stanna till vid deras materiella "yta" i stället för att genast göra snabba tolkningar av deras innebörder.

Visst finns det en tonviktsförskjutning i mediekulturstudiernas aktuella diskurser, från symbolernas mening till tecknen som ting. Men är det verkligen fråga om en renodlad övergång från representation till materialitet? Jag tror snarare att det handlar om ett led i en dialektisk process: en hermeneutisk pendel- eller spiralrörelse som hela tiden pågår och knappast heller nu lär ogiltigförklara meningsskapandet. För det vi hela tiden tenderat att göra – och aldrig kan undgå – är att föra in dessa nyfunna objekt i nya meningsskapande kretslopp av textanalys och tolkning. Låt vara att vi sprängt den gamla textanalysens begränsningar i materialval och tematiker, men har vi för den skull undgått mening och tolkning? Istället drar vi in hus, krig och andra hårda realiteter i en ännu vidare betydelseprocess, i den ständiga pendlingen i fokus mellan representation och ting som kännetecknar såväl vardagslivet som forskningens trender. Liksom tidigare Saussure och Lévi-Strauss har Foucault, Kittler och andra antihermeneutiska kritiker i viss mening snarast bidragit till att *vidga* texproduktionens och tolkningens materialbredd, redskapsbod och sensitivitet, dragit in

förut glömda ting och praktiker i meningsproduktionen, gjort dem till texter som säger något om något annat – om människor eller samhällen. Så lär det fortsätta, tills nya kritiker finner andra ”under-representerade” fenomen att återupptäcka.

Den materialitet som först fascinerar så, och tycks erbjuda en resit från det ständiga tolkningsarbetet, blir snart istället utgångspunkt för mer sofistikerade tolkningar som bara tagit en längre omväg över tidigare negligerade materiella texturer. Längtan bort från meningen kan delvis ses som en sorts teoretisk primitivism, en önskan att finna något bortom kulturen och civilisationen, något sinnligt omedelbart, ett rent objekt som kittlar kroppen och sinnena utan att bära någon barlast av historiskt ackumulerade betydelselager. Denna antihermeneutiska primitivism har rötter hos såväl Rousseau som Nietzsche och återfinns inte minst också i en serie av estetiska avantgardismer med en förment radikalitet som bär på tveeggade politiska och etiska potentialer.

Materialitetsintresset kan ibland föda en sorts auratisering av ting- en, där deras unika karaktär framhävs på bekostnad av reproducerbarheten hos de tryckta orden, bilderna och fonogrammen. Fascinationen för tingens aura är begriplig och kan mycket väl vara kunskapsproduktiv, men det finns här något att lära av Walter Benjamins resonemang om reproducerbarhetens relationer till dröm och uppvaknande, aura och spår, där spåret ses som det som närmar sig det avlägsna (och därmed öppnar förståelse och kommunikation) medan auran är det som skapar avstånd.²⁰ En delvis likartad diskussion fördes för 40 år sedan när Ricoeur kommenterade strukturalismens försök att ersätta mening med struktur.²¹ Han menade då att vad som trots allt driver Lévi-Strauss analyser är en nyfikenhet på de betydelselager som dessa strukturer får oss att upptäcka i de studerade samhällena. Jag tror på liknande sätt inte att det går att undgå sökandet efter mening i de kritiska analyserna av exempelvis krigsbilder eller museala artefakter. Att mening inte är evig, unik eller bunden till upphovsintentionen har även Ricoeurs hermeneutik sedan länge insett. Antihermeneutiken skjuter där helt enkelt över målet.²²

Kulturaliserande medialisering

Materialitetsintresset kan i själva verket lika gärna ses som led i en pågående ”kulturalisering”: en utvidgning snarare än en inskränkning av

kulturens omfång. Man kan jämföra med hur först fiktion och sedan abstraktion en gång i konstarnas förnekade förhärskande representationsnormer (olika former av realismgrundade sannhetskrav) men knappast bröt representationens signifierande kraft utan snarare försköt, transponerade och lyfte den till nya, mer förmedlade och indirekta plan. Där kunde en fantasifullt ”överklig” Swiftsatir säga mer om brittisk politik än vad realistiska beskrivningar förmådde, och en monokrom målning födde i senaste seklet horder av försök att tolka den som uttryck för generella erfarenhetskategorier eller som intern metakommentar till konstens fältegnade praktiker.

Jag föredrar att förstå kulturstudier som just kulturella studier, där meningsproduktionens medieringar står i fokus: både kommunikationsmediernas specifika mekanismer och meningsprocessernas förmedlande karaktär i allmänhet. Att uppmärksamma materialitetens texturer är ett av flera sätt att följa medieringarnas omvägar, men målet att fördjupa och berika förståelsen kvarstår.²³ Så väcker de nya mediekulturstudierna flera centrala grundfrågor för kulturforskningen, dels genom att peka på förhärskande vrångföreställningar, begränsningar och lakuner, dels indirekt genom att inbjuda till fortsatt kritisk och självkritisk reflektion. Detta är ett ypperligt läge för att avsätta meningsfulla spår i tänkandet kring medieringens kulturer och kulturens medieringar.

NOTER

---

1. Ulf Hannerz, red., *Medier och kulturer* (Stockholm: Carlssons, 1990).
2. Projektet utgav en serie antologier; jämför även Jostein Gripsrud, *Mediekultur, mediesamhälle* (1999; Göteborg: Daidalos, 2000).
3. Ett genomarbetat uttryck för denna nya öppning är Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars, red., *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv, 2006). Se också Otto Fischers och Thomas Götselius introduktion till Friedrich Kittler, *Maskinskrifter: Essäer om medier och litteratur* (Gråbo: Anthropos, 2002).
4. Bland femtiotalet deltagare vid konferensen var till exempel cirka 20 procent litteraturvetare, 18 procent idéhistoriker, 15 procent mkv-are, nio

procent historiker, nio procent filmvetare, nio procent musikutvetare, sju procent konstvetare och fyra procent etnologer. Det är heller ingen slump att flera kapitel i Bodil Axelsson & Johan Fornäs, red., *Kulturstudier i Sverige* (Lund: Studentlitteratur, 2007) driver mediehistoriskt inspirerade resonemang.

5. Utgångspunkten tas i de fyra välargumenterade huvudaspekter som Anders Ekström på konferensen och i denna antologi fört fram i sin positionsbestämning.
6. Jag har själv argumenterat i liknande anda i Johan Fornäs, Kajsa Klein, Martina Ladendorf, Jenny Sundén & Malin Sveningsson, red., *Digital borderlands: Cultural studies of identity and interactivity on the internet* (New York: Peter Lang, 2002).
7. Se kapitlen 8 och 9 i Johan Fornäs, Karin Becker, Erling Bjurström & Hillevi Ganetz, *Consuming media: Communication, shopping and everyday life* (Oxford/New York: Berg, 2007).
8. Paul Ricoeur, *Minne, historia, glömska* (2000; Göteborg: Daidalos, 2005); dens., *Time and narrative*, 3 vol. (1983–1985; Chicago/London: University of Chicago Press, 1984–1988); Fornäs m.fl., *Consuming media*, 146f.
9. ”Medierad kultur” är beteckningen på mitt eget professorsområde vid Tema Q (Kultur och samhälle), Linköpings universitet. Jämför vidare polemiken mot antihermeneutiska medieringskritiker i Johan Fornäs, ”The crucial in between: The centrality of mediation in cultural studies”, *European Journal of Cultural Studies*, vol. 3, nr 1, 2000, och ”Passages across thresholds: Into the borderlands of mediation”, *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies*, vol. 8, nr 4, 2002.
10. Johan Fornäs, red., *Cities and media: Cultural perspectives on urban identities in a mediatized world: Proceedings from an ESF-LiU conference in Vadstena 25–29/10 2006*, Linköping Electronic Conference Proceedings 20, 2007, <http://www.ep.liu.se/ecp/020/> (senast kontrollerad 30/5 2008).
11. André Janssons session om ”Medier och rumslighet” utvecklade denna tematik med bas i antologin Jesper Falkheimer & André Jansson, red., *Geographies of communication: The spatial turn in media studies* (Göteborg: Nordicom, 2006).
12. Doreen Massey, *For space* (London: Sage, 2005); Fornäs m.fl., *Consuming media*, 167, 182.
13. Fornäs m.fl., *Consuming media* var projektets avslutande och sammanfattande volym; dessförinnan publicerades fyra volymer på svenska (*Det kommunikativa handlandet: Kulturella perspektiv på medier och konsumtion; Passa-*

ger: *Medier och kultur i ett köpcentrum; Medier och människor i konsumtionsrummet*, samt *Nutida etnografi: Reflektioner från mediekonsumtionens fält*, samtliga publicerade av förlaget Nya Doxa).

14. I Passageprojektet gjorde vi liknande försök att vidga mediebegreppet och föra samman alla tänkbara medier i sitt inbördes samspel. Se Fornäs m.fl., *Consuming media*, kapitel 7, men även Fornäs, "Passages across thresholds".
15. Johan Fornäs, *Reading the Euro: Money as a medium of transnational identification* (Norrköping: Department of Culture Studies, 2007).
16. Se vidare Fornäs m.fl., *Consuming media*, 121ff.
17. Begreppet realabstraktion bygger på Karl Marx metod för kritisk analys av kapitalismens politiska ekonomi. Grundtanken är att vissa abstraktioner inte bara är formella tankemanövrar utan tvärtom är materiellt verksamma genom människors praktiska handlande, så som det faktiska utbytet av varor ger upphov till bytesvärdets kategori, där varornas specifika konkreta egenskaper abstraheras bort. På motsvarande sätt är mediebegreppet förankrat i en uppsättning regelbundna sociala praktiker, och det gäller även gränsdragningarna mellan olika mediekretsar.
18. Raymond Williams, *Culture* (London: Fontana Press, 1981), 12f, 207ff. Se vidare Fornäs m.fl., *Consuming media*, 190.
19. Resonemangen och modellen vidareutvecklas i Johan Fornäs, *Cultural theory and late modernity* (London: Sage, 1995), 154ff. För musik/text-relationen, se Johan Fornäs, "Text and music revisited", *Theory, Culture & Society*, vol. 14, nr 3, 1997, och dens., "The words of music", *Popular Music and Society*, vol. 26, nr 1, 2003.
20. Walter Benjamin, "Konstverket i reproduktionsåldern", *Bild och dialektik* (1936; Lund: Cavefors, 1969); dens., *Paris, 1800-talets huvudstad: Passagearbetet*, 4 vol. (Stockholm/Stehag: Symposion, 1990–1992).
21. Se Paul Ricoeur, *The conflict of interpretations: Essays in hermeneutics* (1969; Evanston: Northwestern University Press, 1974) samt *Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).
22. För en kritik av Lawrence Grossberg och andra antihermeneutiker inom cultural studies, se Fornäs, "The crucial in between".
23. André Jansson, "Textural analysis: Materialising media space", *Geographies of communication*, red. Falkheimer & Jansson.